

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Маня Вапцарова,

член на научно жури по процедура за защита на дисертационен труд

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

Професионално направление 8.2. Изобразително изкуство

Национална художествена академия

Факултет за приложни изкуства и дизайн

Катедра „Сценография“

Тема на дисертационния труд:

Съвременна сценография за драматичен театър в алтернативни пространства на традиционни театрални институции

Автор: **Анна Нарцис Шопова**

Научен ръководител: **проф. Светослав Кокалов**

Дисертационният труд **“Съвременна сценография за драматичен театър в алтернативни пространства на традиционни театрални институции”** на докторант Анна Шопова се състои от 210 страници, включващи: увод; три глави; заключение; библиография, включваща 51 заглавия на кирилица, 13 заглавия на латиница, 57 интернет сайта, 3 филма и 1 видео; приложение 1 – албум със 162 визуални единици и приложение 2 – 5 интервюта с режисьори и сценографи, общо 44 страници.

Изборът на темата на дисертацията е ясно обоснован с липсата на систематизирани изследвания в областта на сценографията, свързана с алтернативни подходи при реализиране на спектакли в традиционните театрални институции, включващи и българския театър. Ясно са определени целите и границите на изследването, обхващащи проявите на алтернативни сценографски практики в относително широк времеви период, но с фокус върху специфичните подходи, прояви и конкретни сценографски решения, методи и разсъждения около избора на конкретна сценична среда и въздействието ѝ върху зрителя. В проучването е акцентирано върху ролята на сценографията като част от театралната симбиоза заедно с драматургията, режисурата, актьорското присъствие, сценичното действие и т.н., като се търсят и изследват нови взаимодействия между тях, водещи до различно въздействие върху зрителя. Задълбочено е проблематизирано отношението между различните компоненти на представлението, включвайки и зрителите като един от тези компоненти. Тези разсъждения са подкрепени с прецизно подбрани твърдения от

авторитетни теоретици в областта на театралното изкуство, психологията, културологията, философията, естетиката. Методологията на изследването включва исторически, иконографски, феноменологичен, паралелен анализ.

В първа глава в исторически план са проследени идеите, процесите, съпътстващи постепенното въвеждане на нови отношения между сцена и публика. Отхвърлянето на границите между зрителите и сцената по специфичен начин е анализирано през практиката на емблематични театрални творци – режисьори и сценографи, работили в периода от началото на 20-и век до средата на 80-те му години. Първоначално този процес на напускане на театралната сцена е проследен заедно с представления, напуснали напълно сградата на театъра, но важен остава акцентът върху различните действени и чисто визуални подходи, чрез които се осъществява въздействието върху зрителя. Класифицирани са различните видове представления, в зависимост от пространствата извън сцената, в които се осъществяват, както и в зависимост от различните принципи на взаимодействие с публиката. Задълбочено са анализирани стремежите, подходите на Макс Райнхард, Антонен Арто и Емил Франтишек Буриан, като е акцентирано върху значението на всеки един от тях за издигане ролята на театъра като значимо изкуство, способно да предизвика разтърсващи емоции чрез внушително визуално, пространствено и актьорско въздействие. Представени са идеите на Йежи Гротовски, Иван Вискочил и Тадеуш Кантор за нетрадиционни театрални практики и взаимодействие между актьори и зрители при отсъствие на сцена. В тези разсъждения са изведени важни трансформации в значението на елементите на представлението за цялостното въздействие, например ограничението и дори липсата на игрово пространство, редуцирането на мебелировката или реквизита, равноправното присъствие на обекти и актьори и т.н. Изведени са примери от 80-те години за “споделено пространство”, за смело експериментиране с театрални ситуации, в които липсва разграничение между сцената и зрителната зала. Изследването включва и процесите на разбиване на театралните традиции в Америка през същия период, като своеобразен протест срещу установените обществено-социални и политически норми. Формации като „Бред енд пъпет“, „Ла Мама“, „Ливинг тиътър“, „Тиътър пърформанс груп“, „Уустър груп“, „Скуот тиътър“ са анализирани през призмата на включването на импровизация под различни форми с цел непосредствено общуване със зрителите, при което все по-често те достигат до дълбоко самопознание.

Във втора глава са изследвани спектакли, създадени в алтернативни пространства на традиционни театрални институции, като е акцентирано върху работата на режисьори, сценографи и театрални групи, творили от началото на 80-те години на 20-и век до началото на 21-ви век. Систематизирани са различните варианти на разрушаването на границата

между зрителна зала и сцената чрез навлизане на сцената в полето на зрителите, или чрез разполагане на публиката на сцената. Отбелязана е и промяна в начина на общуване със зрителя, вече не като пряк участник в представлението, а като вдъхновен от театралното преживяване свидетел. В анализите на конкретните представления са вплетени важни разсъждения за психологическите състояния, през които преминава зрителя вследствие неочакваните въздействия от нестандартната театрална реалност. Чрез анализ на практиките на "Societas Raffaello Sanzio" и „Хът Зоделек Тунел“ са представени подходите на подчиняване на зрителското възприятие вследствие от въвличането в сценичната рамка и потапянето в действието, а също и заради радикалното нарушаване на личното пространство. Подходът на навлизането на игровото пространство в зрителната зала е изследван през сценичните решения на Ерих Вондер, Айнар Шлееф, в които настъпването и агресивното му доближаване до зрителя отново предизвикват специфични изживявания с разтърсващо въздействие. Коментирани са смели подходи за привличане на вниманието на зрителя към неочаквани посоки зад и над него в различни части на пространството, с внезапен и изненадващ ефект. Спектаклите на Майкъл Блейкмор и на Иво ван Хове са примери за поканване на зрителите на сцената, което е причина за нов вид отношения не само между актьори и зрители, но и между групите зрители, разположени в залата и в дъното на сценичното пространство.

Анализирани са и ключови примери на използването на електронни медии, водещо до паралелно възприятие на действието в театъра и представеното чрез екрани и прожекции действие, различно по време и място на заснемане. Определено като "медийна експанзия" развитие на практиките на Иво ван Хове, „Уустър Груп“ довежда до разконцентриране на възприятието за присъствие чрез наслагване на жива игра, прожекции, застъпване на пространствени и времеви усещания, довеждащи до изгубване на представата за реалност. Задълбочено са анализирани провокативните подходи на Кама Гинкас, завладяващите визуални главоблъсканици и обгръщащи публиката сценични елементи в театъра на Ричард Форман. Проследен е експерименталния подход към отношението вътре-вън и ролята на публиката на „Ангелус Новус“, както и предизвикателствата при реализиране на спектакли в трансформиращи се сценични пространства в работата на екипа Томас Остермайер и Ян Папелбаум.

Третата глава е посветена на развитието на тези процеси в България от началото на 80-те години на 20-и век до наши дни. В контекста на българската театрална практика са анализирани различни подходи за нарушаване на традиционното взаимодействие между публика и сцена. Чрез изследване на театралната практика на редица режисьори и сценографи, работещи в алтернативно пространство, са посочени вариации на

конфигурацията между зрители и сценично действие, водещи до нови начини на въздействие върху публиката.

Важен приносен елемент от дисертацията е приложението от интервютата с петима съвременни български сценографи, реализирали спектакли в алтернативни извънсценични театрални пространства. Чрез целенасочено формулиране на въпросите, Анна Шопова извлича ценни детайли от творческия процес и мислене на авторите, както и ключовото значение на общуването между сценограф и режисьор за изграждането на впечатляващи и необичайни представления.

Изведни са паралели, както и разлики между въздействието върху зрителя, вследствие на специфични конфигурации на елементите при български и чуждестранни сценографи. От много различни гледни точки е изследвано разполагането на зрители върху определени части на сцената или в джобовете ѝ, при което възприятието е атакувано от стряскащото усещане за мащаба на сценичното пространство и напрежението от присъствието на други групи от публиката, които неизбежно стават част от визията.

Изследвани са ключови примери на използване на нетеатрални части от сградата - фойета, коридори и др., сред които „Великденско вино“ на Леон Даниел и Светлана Цветкова и „Дзън“ на Възкресия Вихърлова и Зарко Узунов, като прояви на българския “неоавангард”.

Акцентирано е върху установяването на театрална практика в нетипично пространство – Театрална работилница “Сфумато” – в НДК, в Народния театър; изнасянето на сценичното пространство извън театралната зала. Аргументирано е доказано значението на български автентични сценографски решения, предхождащи по време определени световни новаторски театрални практики. В анализа на представления, реализирани в извънсценични театрални пространства са синтезирани важни заключения за трансформирането на отношението зрители – актьор в контекста на нетрадиционна пространствена ситуация, предизвикващо специфично въздействие.

В заключение важно е да се отбележат приносните моменти в дисертационния труд на Анна Шопова, който предлага специфичен научен подход за изследването на сценографията като средство за конструиране на смисъл, създаващо условия за нови форми на общуване със зрителя. Систематизирана е огромен обем историческа и съвременна информация за алтернативни практики на използване на институционално театрално пространство.

Дисертацията е много ценно изследване, което би било полезно за студенти, преподаватели и специалисти в областта на театралното изкуство, а същевременно би било отправна точка за бъдещи проучвания.

Авторефератът обективно отразява съдържанието на дисертацията.

Представеният дисертационен труд напълно отговаря на изискванията на ЗРАСРБ. Убедено предлагам на докторанта **Анна Нарцис Шопова** да бъде присъдена образователната и научна степен "доктор" по професионално направление 8.2. Изобразително изкуство.

09.02.2025

проф. д-р Маня Вапцарова